

Complexnummer: 531486

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Werk bij Maarsseveen

Aantal complexonderdelen

3

Monumentnummers van complexonderdelen

531487, 531488, 531489

Woonplaats

Maarsseveen

Gemeente

Stichtse Vecht

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdobject

Maarsseveen, Werk bij Maarsseveen

Complexomschrijving

Cluster 26. Complexomschrijving. NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

WERK BIJ MAARSSEVEEN

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie gedeclineerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfases in de negentiende eeuw

Gedurende de eerste bouwperiode werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l' epreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867- ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermden, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee ging men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

Inleiding complex

Het WERK BIJ MAARSSEVEEN dateert in eerste aanleg van omstreeks 1880 en diende ter verdediging van het acces van de Maarsseveensevaart (een dijkweg met vaart) en van de dijken van de Maarsseveense en Tienhovense polders. Het zuidoostelijk van de Maarsseveensevaart, aan de kruising met de Herenweg gelegen fort bestaat uit een aardwerk met kazerne, omgeven door een gracht met een niet oorspronkelijke toegangsbrug. Hieromheen loopt een rondweg; aan de westzijde verbreedt dit terrein zich tot een perceel met fortwachterswoning. De bouw van het Werk bij Maarsseveen werd gestart in 1880; een jaar later was het eenvoudige fort voltooid. Het was toen uitgevoerd als een ongeveer rechthoekig aardwerk met afgeronde hoeken en een centraal gelegen, aardgedekt kazernegebouw. Het fort kwam tot stand naar aanleiding van de Vestingwet van 1874, waarin - mede in verband met de toegenomen draagwijdte van geschut - prioriteit is gegeven aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In 1886 werd een remise aan het werk toegevoegd, die echter in 1940 is gesloopt bij de aanleg van loopgraven, waarvoor ook de wallen grotendeels zijn geëffend. De uit 1880 stammende fortwachterswoning (Herenweg 1) is aan de achterzijde gewijzigd door het aanbrengen van aanbouwen.

Ligging en relatie

Het fort WERK BIJ MAARSSEVEEN ligt binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie tussen het Fort bij Tienhoven in het noorden en het Fort aan de Klop en Fort De Gagel aan de zuidzijde of Utrechtse zijde. Deze forten zijn alle in eerdere bouwperiodes van de Nieuwe Hollandse Waterlinie gerealiseerd, toen de kwetsbare accessen rondom Utrecht werden versterkt. Het Werk bij Maarsseveen dateert uit de vierde en laatste bouwperiode van forten. De aanleg van het Werk bij Maarsseveen bracht mee dat het belang van het Fort aan de Klop afnam, zodat dit in de jaren tachtig van de 19de eeuw niet gemoderniseerd behoefde te worden. In de nabijheid van het fort

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

bevinden zich nog vrij veel houten huizen, die tot stand zijn gekomen vanwege de bepalingen van de Kringenwet van 1853. In de aanloopfase van de Tweede Wereldoorlog zijn enige kleine betonnen werken gerealiseerd, met name in het gebied tussen het Fort bij Tienhoven en het Werk bij Maarsseveen.

Omschrijving complex

Het kleine, ongeveer 1,5 ha beslaande complex WERK BIJ MAARSSEVEEN bestaat in hoofdzaak uit een rechthoekig aardlichaam met sterk afgeronde begrenzingen, dat is omgeven door een natte gracht, die overal ongeveer 20 meter breed is. Het complex omvat verder onder meer een centraal op het aardwerk gelegen, aangeaard, bomvrij kazernegebouw. De frontzijde van het fort is naar het noordoosten gericht, in de richting van het acces van de Maarsseveensevaart (-weg). Buiten de gracht liggen een goed herkenbare (onderhouds)weg, met aan een westelijke uitloper hiervan een fortwachterswoning en een met grenspalen als zodanig aangemerkte zone van het Ministerie van Oorlog, die voor een belangrijk deel nog goed herkenbaar is.

De bescherming van het complex WERK BIJ MAARSSEVEEN betreft de volgende complexonderdelen:

- FORTAANLEG EN (RESTEN VAN) AARDWERKEN, (ONDERHOUDS)WEGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE.

- BOMVRIJ KAZERNEGEBOUW

- FORTWACHTERSWONING

Waardering complex

Het complex WERK BIJ MAARSSEVEEN is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het betreft hier een complex dat een voorbeeld is van een fort uit de periode 1880-1886 dat is aangelegd als accesverdediging.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Fort bij Tienhoven in het noorden en Fort aan de Klop en Fort De Gagel in het zuiden, alsmede tot het acces Maarsseveensevaart. Tevens is hier sprake van een tamelijk gave relatie met het schootsveld en het inundatiegebied.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Het complex is redelijk representatief omdat het nog steeds een aantal fysieke onderdelen, kenmerken en vele omgevingskenmerken vertoont die destijds tot de bouw aanleiding waren.

* Het complex is redelijk gaaf bewaard omdat qua structuur een aantal hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw goed herkenbaar is gebleven.

Monumentnummer*: 531487

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82651/40

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Maarsseveen	Stichtse Vecht	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Maarsseveen	Werk bij Maarsseveen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Maarsseveen	C			700
Maarsseveen	C			699
Maarsseveen	C			698
Maarsseveen	C			437
Maarsseveen	C			442
Maarsseveen	C			639
Maarsseveen	C			441

*Omschrijving***

Cluster 26. Fortaanleg en (resten van) aarwerken, (onderhouds)wegen, natte gracht met buitenoevers en van oudsher door stenen palen aangeduide militaire zone.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

FORTAANLEG EN (RESTEN VAN) AARDWERKEN, (ONDERHOUDS)WEGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE als basale onderdelen van laat-19de-eeuws verdedigingswerk. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, onder meer door de opname erin van opstelplaatsen voor geschut, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelpaatsen. Forten werden meestal omgeven door een of

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het fortterrein tot het laatst toe te belemmeren. Forten waren normaal gesproken slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij niet of slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van zogenoemde ezelsruggen, monniken en / of hekwerken was hierbij gebruikelijk. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad. Dit onderdeel kon zowel in de vorm van een gedekte weg (glacis / enveloppe) zijn aangelegd, als ook wel gelijk met, of boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden diverse functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire, gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had. De aardwerken van het Werk bij Maarsseveen zijn in 1940 grotendeels geëffend en het fort is thans vrij toegankelijk. Alleen de aarddekking van het kazernesgebouw is hierbij gehandhaafd. De zone waar het Ministerie van Oorlog zeggenschap had rond het Werk bij Maarsseveen, de Militaire Landgrond, is in het veld nog duidelijk waarneembaar, onder meer door slotenbelopen en kavelpatronen. De relatie met het voormalig inundatiegebied en het voormalige schootsveld is grotendeels intact.

Omschrijving

FORTAANLEG EN (RESTEN VAN) AARDWERKEN, (ONDERHOUDS)WEGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE als onderdeel van het Fort bij Maarsseveen. Het fort bestaat in hoofdzaak uit een rechthoekig aardlichaam met sterk afgeronde begrenzingen, dat is omgeven door een natte gracht. De contouren en de aardwerken zijn gerealiseerd in de jaren 1880-1881. De contouren, de aarddekking van het kazernesgebouw, de fortgracht en de buitenoevers waar zich het onderhoudspad bevond, zijn nog goed herkenbaar. Hierbuiten bevindt zich een door sloten- en wegenbeloop nog als zodanig in het veld herkenbare zone die tot het militaire terrein behoorde, de Militaire Landgrond, die op de bij dit document behorende kaart is aangegeven.

Waardering

FORTAANLEG EN (RESTEN VAN) AARDWERKEN, (ONDERHOUDS)WEGEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE van het Fort bij Maarsseveen zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen en paden en een bouwwerk met aarden dekking voor verschillende functies, met een natte gracht en een door middel van grenspalen aangeduide militaire zone - het geheel uit de jaren 1880-1886.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen, vanwege de basale relatie met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder vanwege de vrijwel gave relatie met het schootsveld.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Het onderdeel is redelijk illustratief omdat dit het systeem van accesverdediging in een grotendeels ongeschonden fysieke omgeving laat zien.

* Het onderdeel is redelijk bewaard omdat het de basis en het grondplan van aardwerken van forten en het systeem van bescherming van bouwwerken door middel van aarden dekking laat zien.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531488

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82651/48

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Maarszen	Stichtse Vecht	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Maarszen	Werk bij Maarsseveen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartemen aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Maarsseveen	C			698

*Omschrijving***

Cluster 26. Bomvrij Kazernegebouw.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ KAZERNEGEBOUW als verdedigingswerk dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking. Een kazerne is een verblijfsgebouw voor soldaten en hun uitrusting. Het waren de Fransen die eind 18de, begin 19de eeuw het stelsel invoerden soldaten in kazernes te legeren; kazernes zijn vanaf die tijd deel gaan uitmaken van forten, maar hiernaast zijn er ook vele als afzonderlijke bouwwerken binnen of buiten de bebouwde kommen (steden) tot stand gekomen. De binnen de 19e-eeuwse forten en andere werken gesitueerde kazernegebouwen waren gewoonlijk als bomvrije onderkomens geconstrueerd, dat wil zeggen dat ze bestand dienden te zijn tegen vijandelijk vuur. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber. Als bouw materiaal werd aanvankelijk metersdik metselwerk en later (gewapend) beton toegepast, terwijl als dekking van het dak en de (front)zijde(n) bovendien een aanaarding plaatsvond. Bomvrije kazernes uit de latere fasen van aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bezitten gewoonlijk slechts aan de keelzijde een zichtbare gevel. De niet binnen forten of andere werken gelegen kazernes waren al dan niet speciaal voor die bestemming opgerichte en ingerichte gebouwen met accommodatie voor de (permanente) legering van militairen, vaak ook voorzien van andere militaire faciliteiten, zoals exercitieterreinen. Het kazernegebouw met remise van het Werk bij Maarsseveen ligt centraal op het fort en kent één tamelijk langgerekte gevel aan de zuidwestzijde of keelzijde.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Omschrijving

In het midden op het aardwerk van het Werk bij Maarsseveen gelegen BOMVRIJ KAZERNEGEBOUW uit 1880-1881, dat is aan drie zijden en bovenop is gevat in aardwerken. Aan de zuidwestzijde bevindt zich de in grauwe baksteen opgetrokken gevel met op constructief belangrijke punten blokken natuursteen. De gevel wordt afgesloten door een rollaag. De gevel knikt uiterst links en rechts naar achteren en heeft daar een dalend verloop. Het middendeel van de gevel is geleed door middel van drie traveeën onder grote segmentbogen. Naast de middelste travee zijn geblokte pilasters met geprofileerde voetstukken en kapitelen. De middelste en rechter travee hebben op de begane grond een deur met aan weerszijden een venster en op de verdieping drie vensters. De linker travee heeft beneden een dubbele deur, geflankeerd door drie vensters, op de verdieping twee vensters. Links en rechts in de gevel haakse, eenlaagse uitbouwen (met latrines), waarboven in de gevel een toegang is aangebracht, een plattegrondvorm die in verschillende formaten vaker werd toegepast. De gevelopeningen zijn merendeels voorzien van (dubbele) ijzeren luiken en deuren; sommige zijn in hout uitgevoerd. Een aantal vensters is uitgevoerd met stolpramen. In de gevel stenen met opschriften '1881' en 'Maarsseveen'. Het interieur bestaat uit een aantal naast elkaar gelegen, door tongewelven overkluisde ruimten. Aan de zuidoostzijde zijn de kruitkamers gesitueerd, met daaromheen een gang. Ter hoogte van de tweede bouwlaag bevindt zich een aantal soortgelijke vertrekken.

Waardering

Het BOMVRIJ KAZERNEGEBOUW het Werk bij Maarsseveen is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van 1880-1881, namelijk een voorbeeld van een bakstenen, bomvrij gebouw dat naar een vaker toegepaste vorm tot stand is gekomen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in verschijningsvorm nog steeds de kenmerken vertoont die het toenmalige defensieve doel onderstrepen.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het bouwwerk in hoofdvorm en detaillering nog steeds de functies ervan laat zien en omdat het sedert de bouw nauwelijks wijzigingen heeft ondergaan.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Kazerne

Monumentnummer*: 531489

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82651/32

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Maarszen	Stichtse Vecht	Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Maarsseveen	C			437

Omschrijving**

Cluster 26. Fortwachterswoning.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTWACHTERSWONING als onderdeel van het complex Werk bij Maarsseveen Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van sluiswachters- of brugwachterswoning. Voor wat betreft de locatie van een wachterswoning zijn geen duidelijke standaarden; het gebruikte bouw materiaal varieert, maar gewoonlijk is baksteen of hout toegepast. De fortwachterswoning bij het Werk bij Maarsseveen ligt aan de westzijde van het fort, in de oksel van de Maarsseveensevaart en de Herenweg op een verwijld grondperceel binnen de voormalige buitengrond.

Omschrijving

FORTWACHTERSWONING, daterend van omstreeks 1877-1878, van het Werk bij Maarsseveen, gelegen aan de westzijde van het fort, in de oksel van de Maarsseveensevaart en de Herenweg. De wit gesausde bakstenen woning is een eenlaags bouwwerk op rechthoekige plattegrond, gedekt door een zadeldak belegd met gesmoorde pannen, met op beide uiteinden een gemetselde schoorsteen. De zuidwestelijke (hoofd)gevel is symmetrisch ingedeeld met toegang met stoep onder bovenlicht en links en rechts twee door roeden verdeelde vensters. De indeling van de zuidoostelijke topgevel is gewijzigd en aan de noordoostelijke gevel aanbouwen.

Waardering

De FORTWACHTERSWONING van het Werk bij Maarsseveen is van algemeen belang vanwege:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1871-1886, namelijk een fortwachterswoning uit 1877-1878.

* Ensemblewaarden en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en vanwege de kenmerkende ligging aan de keelzijde van het fort.

* Het onderdeel is representatief omdat het een voorbeeld is van een bij een verdedigingswerk ingerichte fortwachterswoning.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm en bouwkundige detaillering, alsmede diverse onderdelen intact zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie